

จุดเริ่มต้นของการยื่นตรงเคารพธงชาติไทยที่มีมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

จิลนัจด์ วงศ์วิทย์เวทย์ *

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

วันที่รับบทความ 2 ตุลาคม พ.ศ.2562

วันที่แก้ไขบทความ 2 มีนาคม พ.ศ.2563

วันที่ตอบรับบทความ 13 มีนาคม พ.ศ.2563

บทคัดย่อ

ประเทศต่าง ๆ ล้วนมีความแตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี หรือวิถี
ประชา การศึกษาการยื่นตรงเคารพธงชาติของประเทศไทยนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันต่อชาติ
และไม่มีกฎหมายข้อบังคับใด ๆ สั่งให้ปฏิบัติ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาได้จากการรวบรวมเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า การเคารพธง
ชาตินั้นเกิดขึ้นตั้งแต่สมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ท่านมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนา
ประเทศให้เจริญก้าวหน้าจึงคิดหาวิธีทำให้รัฐบาลของตนมั่นคง และบริหารประเทศได้นานที่สุดโดยใช้
วิธีการปลุกฝังลัทธิชาตินิยมในหมู่ประชาชน ในช่วงนั้นมีเหตุการณ์ที่ฝรั่งเศสบีบบังคับเอาดินแดนไปจาก
ไทย และการเข้าร่วมกับญี่ปุ่นเพื่อประกาศสงครามกับอังกฤษ และอเมริกา จึงทำให้คนไทยเกิดความรู้สึก
ร่วมที่จะสนับสนุนรัฐบาล ต่อมามีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญอย่างเป็นทางการซึ่งมีแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการ
เคารพธงชาติในประกาศรัฐธรรมนูญฉบับที่ 4 เมื่อวันที่ 14 กันยายน พ.ศ.2485 (ค.ศ.1942) เป็นเวลากว่า
77 ปี ซึ่งถือว่าเป็นวันสำคัญวันแรกที่ทางราชการไทยกำหนดให้ยื่นตรงเคารพธงชาติในเวลา 8.00 น. และ
18.00 น. อย่างเป็นทางการ จุดเริ่มต้นสำคัญ คือ รายการวิทยุประเภทสนทนา ระหว่างนายมัน และ
นายคง หนึ่งในเครื่องมือการโฆษณาแนวคิดรัฐนิยมของจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น
คำสำคัญ: เคารพธงชาติ, ธงชาติ, สัญลักษณ์ของชาติ, ลัทธิชาติ

The beginning of Standing Up to Respect the Flag that has Existed Since the Past to the Present

Jinnat Wongwittayawet *

Faculty of Humanities and Social Sciences, Bansomdejchaopraya Rajabhat University

---

Received 2 October 2019

Received in revised 2 March 2020

Accepted 12 March 2020

Abstract

Different countries have different culture whether it be languages, cultures, traditions, and folkways. This paper studies a history of standing up to pay respects to the flag as a tradition that bonds the nation.

According to literature survey, standing up to pay respects to the flag started since Field Marshal Plaek Phibunsongkhram was a prime minister. He wanted to lead the country; therefore, he finds the way to make a strong government and to administrate the country as long as possible by instilling the nationalism among the people. Back then, France claimed Thailand's territory by force. Joining Japan to declare war on England and America encouraged Thais to support the government subsequently, the official state was adopted, which has guidelines for respecting the national flag in the 4th Nationalist Declaration on 14 September 1942 for more than 77 years. Considered to be the first important day that the Thai government has determined to stand upright to respect the national flag at 8:00 am and 6:00 pm officially an important starting point is a conversation radio program. Between Mr. Man and Mr. Kong, one of the tools of the Chom Phon's popular government concept Por Pibulsongkram the prime minister at that time.

Keyword: Respect to the nation flag, Nation flag, National symbols, Nationalism

---

*Corresponding author: jinnat.wong@gmail.com

DOI: 10.14456/tujournal.2020.11

บทนำ

ในปัจจุบันสังเกตเห็นได้ว่าการเคารพชาตินั้นเป็นสิ่งที่เห็นได้ในสถานที่ราชการ โรงเรียน และสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งในสังคมต่างก็ทำตามกันมาแบบวิถีประจำทุกคนปฏิบัติตามโดยที่ไม่รู้ว่าจุดเริ่มต้นของการเคารพชาติเกิดขึ้นได้อย่างไร เนื้อเพลงชาติบ่งบอกถึงประวัติศาสตร์ไทย และ เอกษมของไทย ในปี พ.ศ.2477 เป็นปีที่ประเทศไทยมีเพลงชาติเป็นครั้งแรก ซึ่งในขณะนั้นใช้ชื่อว่า เพลงชาติสยาม ต่อมา 5 ปี คือปี พ.ศ.2482 จึงเปลี่ยนมาเป็นเพลงชาติไทย ธงไตรรงค์ ได้รับการกำหนดให้เป็นธงชาติสยาม ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้งยังได้ทรงกำหนดนิยามความหมายของธงไตรรงค์ ซึ่งได้รับการแพร่หลายต่อมาโดยแถบสีต่าง ๆ บนธงไตรรงค์นั้นเป็นเครื่องหมายแทนสถาบันที่สำคัญของชาติไทย ได้แก่ สีแดงหมายถึงชาติสีขาว หมายถึงพุทธศาสนา และสีน้ำเงินหมายถึงพระมหากษัตริย์

ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐบาลพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา และรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ทำให้ธงไตรรงค์ มีความศักดิ์สิทธิ์ควรแก่การเคารพ การกำหนดระเบียบพิธีกรรมแสดงถึงความสำคัญของธงไตรรงค์ขึ้น คือการเคารพธงชาติประจำทุกวันในตอนเช้าชัธงขึ้นและตอนเย็นชักธงลง การเคารพธงชาติเกิดขึ้นในสมัย จอมพล ป. เมื่อวันที่ 14 กันยายน พ.ศ.2485 ถือเป็นวันที่สำคัญวันแรกที่ราชการไทยกำหนดให้ยืนเคารพเพลงชาติไทย จุดเริ่มต้นสำคัญมาจาก คือรายการวิทยุประเภทสนทนา ระหว่างนายมัน และนายคง หนึ่งในเครื่องมือการโฆษณาแนวคิดรัฐนิยมของจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น หนึ่งในบทสนทาระหว่างนายมันและนายคง ช่วงก่อนถึงวันชาติ ในปี พ.ศ.2485 ปัจจุบันเมื่อได้ยินเสียงเพลงชาติไทยขึ้นไม่ว่าจะทำกิจกรรมใด ๆ ก็ต้องหยุดละจากกิจกรรมเหล่านั้น เพื่อยืนตรงเคารพเพลงชาติไทย

จากที่กล่าวมาทำให้ผู้ศึกษาสนใจศึกษาเรื่องจุดเริ่มต้นของการยืนตรงเคารพธงชาติที่มีมาตั้งแต่อดีตมาถึงปัจจุบัน เนื่องจากการเคารพชาตินั้นเป็นการกระทำที่แสดงความเคารพโดยแสดงออกมาทางกาย วาจา ที่คนไทยแสดงออกมาโดยไม่เป็นสิ่งที่แปลก หรือเรียกว่าสืบเนื่องกันมาแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติมากกว่าจะปฏิบัติตามเพราะกฎหมายบังคับ เนื่องจากปัจจุบันคนรุ่นใหม่ปฏิบัติตามกันมาแบบไม่ทราบถึงประวัติ ผู้วิจัยจึงได้สรุปประเด็น ที่เกี่ยวกับลักษณะของธงชาติ และประวัติของการเริ่มเคารพชาติอันเป็นข้อมูลที่สามารถทำให้ผู้อ่านได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาอีกทั้งยังสามารถเป็นข้อมูลที่น่าไปเผยแพร่เพื่อเป็นความรู้ให้กับผู้ที่สนใจได้ต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาจุดเริ่มต้นของการยื่นตรงเคารพธงชาติที่มีมาตั้งแต่อดีตมาถึงปัจจุบัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ทราบถึงจุดเริ่มต้นของการยื่นตรงเคารพธงชาติที่มีมาตั้งแต่อดีตมาถึงปัจจุบัน

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง จอมพล ป. นายกรัฐมนตรีไทยมีความมุ่งมั่นในการปกครองประเทศให้ผ่านวิกฤตต่าง ๆ ไปหลายประการ จอมพลป.พิบูลสงครามเป็นหนึ่งในคณะราษฎรที่ทำการเปลี่ยนการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2474 และเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่าง ๆ คือ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงสหกรณ์ และดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีรวม 8 สมัย นับว่าเป็นนายกรัฐมนตรีที่ดำรงตำแหน่งได้ยาวนานที่สุด และเป็นผู้เปลี่ยนชื่อจากประเทศสยาม มาเป็น ประเทศไทย จัดตั้งหน่วยยุวชนทหาร และให้มีทหารหญิง ส่งเสริมให้คนไทยหันมาแต่งตัวแบบสากลนิยม สร้างอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ การปลูกฝังความนิยมไทย และการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมไทยบางอย่าง เช่น ให้สตรีเลิกนุ่งโจงกระเบนแล้วหันมาใส่กระโปรงแทนสวมหมวกและรองเท้ายกก่อนออกจากบ้าน นอกจากนี้ยังปลุกกระตุ้นให้คนไทยรู้สึกรักชาติ และมีการประกาศใช้ รัฐนิยม เพื่อเป็นความมั่นคงของประเทศชาติที่จะนำพาประเทศไปสู่ความเข้มแข็ง และเจริญก้าวหน้า โดยกำหนดให้คนไทยแสดงความเคารพเมื่อได้ยินเสียงเพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี เมื่อเห็นการชักธงชาติขึ้นจากเสาธงให้แสดงความเคารพโดยการยื่นตรงเคารพธงชาติ

การเคารพธงชาติกำหนดขึ้นวันละสองเวลา คือตอนแปดโมงเช้าและหกโมงเย็นเป็นหนึ่งในการรณรงค์เพื่อรัฐนิยม เพื่อสร้างความรู้สึกนิยม และภาคภูมิใจในความเป็นชาติอีกทั้งเป็นการเผยแพร่ธงชาติให้เป็นที่ปรากฏชินตาแก่ผู้พบเห็น คณะรัฐมนตรีในสมัยนั้นจึงได้กำหนดให้ส่วนราชการรัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐระดับธงชาติไว้ในสถานที่อันควรในบริเวณที่ทำการทุกวัน และตลอดเวลา ต่อมาเมื่อคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเข้ายึดอำนาจเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 และมีการตั้งรัฐบาลในเวลาต่อมาโดยมี นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลลงมติเห็นชอบในหลักการตามที่กระทรวงมหาดไทยเสนอให้กำหนดเวลาชักธงชาติขึ้นสู่ยอดเสาเวลา 8.00 น. และเชิญธงลงจากเสาเวลา 18.00 น. และเชิญชวนให้ข้าราชการหยุดยืนเคารพธงชาติในเวลา 8.00 น. เพื่อเป็นตัวอย่างอันดีแก่ประชาชนทั่วไป โดยออกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีเรื่องระเบียบการชักธงชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2519 ลงวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ.2519 หลังจากระเบียบนี้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วตามสี่แยกต่าง ๆ จะมีผู้นำเครื่องขยายเสียงไปติดตั้ง และเปิดรับฟังการเทียบเวลาจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยทุกเวลาแปดโมงเช้า และหกโมงเย็นผู้ที่ได้ยินได้ฟังเพลงต่างก็จะหยุดยืนแสดงความเคารพธงชาติจนแม้รถที่กำลัง

เคลื่อนที่อยู่ก็จะหยุดแสดงความเคารพเช่นกันกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันจนถึงสมัยนี้ (Unknown, 2559)

เพลงประจำชาติเกิดขึ้นสมัยรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ.2414 โดยได้รับอิทธิพลตะวันตก ซึ่งมีเพลงประจำชาติมาก่อนโดยเฉพาะอิทธิพลจากประเทศอังกฤษโดย นายทหารอังกฤษ 2 คน ซึ่งเข้ามาเป็นครูฝึกทหารเกณฑ์ในวังหลวง และวังหน้าในปลายรัชกาลที่ 4 ปี พ.ศ.2395 ชื่อร้อยเอกอิมเปย์ (Impey) และร้อยเอกน็อกซ์ (Thomas G. Knox) นายทหารอังกฤษทั้ง 2 นายนี้ ได้ใช้เพลงกอดเสฟเดอะควีน (God Save the Queen) เป็นเพลงฝึกสำหรับทหารแตร และอังกฤษ ได้ใช้เพลงกอดเสฟเดอะควีนนี้ เป็นเพลงประจำชาติในการฝึกทหารของไทยสมัยนั้น ใช้แบบอย่างของประเทศอังกฤษหมด ดังนั้นเพลงกอดเสฟเดอะควีน (God Save the Queen) จึงใช้เป็นเพลงเกียรติยศถวายความเคารพต่อพระมหากษัตริย์ใช้สำหรับกองทหารไทยในระหว่างปี พ.ศ.2395 ถึง 2414 เรียกกันว่า "เพลงสรรเสริญพระบารมีอังกฤษ" พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ได้ประพันธ์เนื้อร้องขึ้นมาใหม่โดยใช้น้ำเพลงกอดเสฟเดอะควีนเดิม และตั้งชื่อเพลงขึ้นใหม่ว่า "จอมราชจงเจริญ" นับเป็นเพลงชาติฉบับแรกของประเทศสยาม

ในปี พ.ศ.2414 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองสิงคโปร์ในขณะนั้นสิงคโปร์ยังเป็นเมืองขึ้นของประเทศอังกฤษอยู่กองทหารดุริยางค์สิงคโปร์บรรเลงเพลงกอดเสฟเดอะควีนเพื่อถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงตระหนักดีว่าประเทศมีความจำเป็นจะต้องมีเพลงชาติที่เป็นของตัวเองขึ้นเพื่อแสดงถึงความเป็นเอกราชของชาติ ครั้นเมื่อทรงเสด็จกลับถึงพระนครจึงได้โปรดให้ตั้งคณะครุดนตรีไทยขึ้นเพื่อทรงปรึกษาคัดเลือกเพลงชาติที่มีความเป็นไทยมาใช้แทนเพลงกอดเสฟเดอะควีนคณะครุดนตรีไทยได้เลือกเพลงทรงพระสุบันหรือเรียกอีกอย่างว่า เพลงบุหลันลอยเลื่อน ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 โดยนำมาเรียบเรียงใหม่ให้มีความเป็นสากลขึ้นโดย เฮุตเซน (Heutsen) นับเป็น เพลงชาติไทยฉบับที่สองใช้บรรเลงในระหว่างปี พ.ศ.2414 - 2431 สำหรับเพลงชาติไทยฉบับที่สาม คือ เพลงสรรเสริญพระบารมี (ฉบับปัจจุบัน) ประพันธ์ โดย บโยตร์ สชูโรฟสกี (Pyotr Schurovsky) นักประพันธ์ชาวรัสเซียคำร้องเป็นพระนิพนธ์ ของสมเด็จพระนริศรวรวัตติวงศ์ ใช้บรรเลงเป็นเพลงชาติ ในระหว่างปี พ.ศ.2431 - 2475 เพลงชาติไทยฉบับที่สี่ คือ เพลงชาติมหาชัย ใช้เป็นเพลงชาติ ในระหว่างการเปลี่ยนแปลง การปกครองปี พ.ศ.2475 โดยอาศัยทำนองเพลงมหาชัย ส่วนคำร้องนั้นประพันธ์โดย เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เพื่อใช้ขับร้อง และบรรเลงปลุกเร้าใจประชาชนก่อให้เกิดความรักชาติ และสร้างความสามัคคี ในระหว่างที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เพลงชาติไทยฉบับที่ห้า คือ เพลงชาติฉบับพระเจนดุริยางค์ ผู้ประพันธ์ทำนองมีคำร้องประพันธ์โดยขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ใช้เป็นเพลงชาติระหว่างปี พ.ศ.2475 - 2477 เพลงชาติฉบับที่หก

คือ เพลงชาติฉบับพระเจนดุริยางค์ ที่เพิ่มคำร้องของนายฉันทน์ ขำวิไล เข้าต่อจากคำร้องของขุนวิจิตร มาตรา ใช้เป็นเพลงชาติระหว่างปี พ.ศ.2477 - 2482 เป็นเพลงชาติที่เป็นฉบับของทาง "ราชการ" ฉบับแรก เพลงชาติฉบับปัจจุบัน คือ เพลงชาติฉบับพระเจนดุริยางค์ ที่เปลี่ยนคำร้องประพันธ์โดย พันเอกหลวงสารานุประพันธ์ (นวล ปาจิณพยัคฆ์) ใช้เป็นเพลงชาติตั้งแต่ปี พ.ศ.2482 กระทั่งปัจจุบัน ครั้นนั้นทางรัฐบาลได้ประกาศประกวด เพลงชาติขึ้นใหม่ ในเดือน กันยายน ผลประกวดปรากฏ ผู้ชนะได้แก่ นายพันเอกหลวง สารานุประพันธ์ (นวล ปาจิณพยัคฆ์) ซึ่งส่ง ในนามของ กองทัพบกรัฐบาลได้ประกาศใช้เพลงชาติไทย ฉบับปัจจุบัน เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2482 ประวัติธงชาติไทย ตามหลักฐานต่าง ๆ รวมทั้งจดหมายเหตุของฝรั่งเศสทำให้เราทราบข้อมูลว่าธงชาติไทยผืนแรกถือกำเนิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยใช้เป็นสัญลักษณ์ในการค้าขายทางเรือในช่วง รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งธงชาติไทยผืนแรกนั้นเป็นธงผ้า สีแดงเกลี้ยง โดยมีเรื่องเล่าว่า มีเรือสินค้าของฝรั่งเศสแล่นเข้ามาถึงป้อมของไทย แต่ไทยชัก ธงชาติฮอลันดาขึ้นรับ เพราะไทยไม่มีธงชาติเป็นของตัวเองด้วยความที่ฮอลันดากับฝรั่งเศสไม่ค่อยจะลงรอยกันเรือฝรั่งเศสก็เลย ไม่ยอมยิงสลุตรับธงฮอลันดา (ยิงสลุต คือการ ยิงดินปืนออกจากปืนใหญ่ทั้งหมด เพื่อแสดงความ บริสุทธิ์ใจว่ามาอย่างเป็นมิตร) ฝ่ายไทยจึงต้องแก้ด้วยการนำธงสีแดงเกลี้ยงขึ้นแทนธงชาติเรือ ฝรั่งเศสจึงยอมยิงสลุต ตั้งแต่นั้นไทยจึงถือว่าธงสีแดงเป็นธงชาติ ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ก็มีธงพื้นแดงที่มีรูปจักรสีขาวติดไว้กลางธงแดงเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งผืน ซึ่งธงชาติผืนนี้จะใช้ เฉพาะเรือหลวงเท่านั้น ทว่าสำหรับเรือค้าขายของราษฎรทั่วไปยังคงใช้ธงสีแดงเกลี้ยงกันอยู่ และยังคงใช้ต่อไปจนถึงสมัยรัชกาล ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยในยุคนั้นก็มีการ เปลี่ยนแปลงธงเรือหลวงเพิ่มขึ้นด้วยการนำรูปช้างเผือกไว้กลางวงจักร เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ช้างเผือกมาสามเชือกซึ่งตามประเพณีไทยถือว่าเป็นเกียรติยศอย่างยิ่งจึง นับว่าธงชาติไทยผืนที่ 3 คือธงพื้นแดง มีรูปจักร และช้างเผือกอยู่ตรงกึ่งกลาง

ถัดมาในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งได้ทำหนังสือสัญญาค้าขาย กับชาวตะวันตกใน พ.ศ. 2398 พระองค์ท่านจึงมีพระราชดำริให้ใช้ธงเรือหลวงเป็นธงชาติแต่โปรด ให้นำเอารูปจักรออกเสียเพราะเป็นเครื่องหมายเฉพาะพระเจ้าแผ่นดินคงไว้แต่รูปช้างเผือกอยู่กลาง ธงแดง และยกเลิกการใช้ธงสีแดงเกลี้ยงอีกต่อไปกระทั่งมาถึงช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เก้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชดำริให้แก้ไขธงชาติไทย โดยเปลี่ยนให้ใช้ธงพื้นแดงกลางเป็นรูป ช้างเผือกทรงเครื่องยืนแท่นหันหลังเข้าเส้า และออกประกาศบังคับใช้ธงชาติผืนนี้เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2459 เป็นต้นไป

ในปี พ.ศ.2470 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริให้เปลี่ยนแปลง ธงชาติไทยอีกครั้งเพื่อเพิ่มความก้าวหน้าเนื่องจากเข้าร่วมรบกับฝ่ายสัมพันธมิตร และต้องการให้ธง ชาติไทยมีลักษณะคล้าย ๆ กับธงชาติของประเทศอื่น ๆ ในช่วงนั้นโดยเป็นธงพื้นสีขาวแดงแต่ก็ได้

เพิ่มสีน้ำเงินเข้าไปด้วยอีกสีหนึ่งเพราะสีน้ำเงินถือเป็นสีประจำพระองค์ซึ่งธงในปี พ.ศ.2470 นี้ก็คือ ธงไตรรงค์ที่เราใช้ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนั่นเอง (มีการปรับขนาดเล็กน้อยในสมัยรัชกาลที่ 8)

ความสำคัญของธงชาติ ธงชาติเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงความชาติของประเทศต่าง ๆ ซึ่งแต่ละประเทศก็จะมีสีที่แตกต่างกันออกไปแต่บางทีก็คล้ายกันบ้างโดยประเทศไทยใช้ธงไตรรงค์หรือธงชาติไทยเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์และศักดิ์ศรีความเป็นไทย อีกทั้งยังมีความหมายถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จึงถือได้ว่าธงชาติไทยนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ ต้องได้รับความเคารพ และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชาติ (ความหมายของธงชาติ, 2560)

นอกจากนี้ กรมประชาสัมพันธ์ กล่าวว่า หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 รัฐบาลต่าง ๆ ยังคงรับรองให้ใช้ธงไตรรงค์เป็นธงชาติอยู่เช่นเดิมโดยมีการออกพระราชบัญญัติธงฉบับ พ.ศ.2479 เป็นกฎหมายรับรองฐานะของธงไตรรงค์ และหลังจากเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นไทยในปี พ.ศ.2482 รัฐบาลต่าง ๆ ยังคงรับรองให้ใช้ธงไตรรงค์เป็นธงชาติอยู่เช่นเดิมจนถึงปัจจุบันโดยมีการออกพระราชบัญญัติธงฉบับ พ.ศ.2522 เป็นกฎหมายรับรองฐานะของธงไตรรงค์ฝ่ายไทยได้แก้ไขปัญหาโดยชักผ้าสีแดงขึ้นแทนชาติยอลันดาฝรั่งเศสจึงยอมยิงสลุต คำนับตอบเหตุการณ์ดังกล่าวจึงถือกันว่าเป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ ธงชาติไทย ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งเรือหลวง และเรือค้าขายของเอกชนยังคงใช้ธงสีแดงล้วนเป็นเครื่องหมายเรือสยามจึงได้มีการนำสัญลักษณ์ต่าง ๆ มาประดับบนธงพื้นสีแดงเพิ่มเติมเพื่อใช้เป็นธงสำหรับเรือหลวง ในกฎหมายธงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้กล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เพิ่มรูปจักรสีชาวลงในธงแดงสำหรับใช้เป็นธงของเรือหลวง (ศูนย์ข้อมูลข่าวอาเซียน, 2013)

กำเนิดเพลงชาติไทย ฉบับปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2482 "ประเทศสยาม" ได้เปลี่ยนชื่อเป็น "ประเทศไทย" รัฐบาลจึงได้จัดประกวดเนื้อร้องเพลงชาติไทยใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงชื่อประเทศโดยกำหนดเงื่อนไขยังคงใช้ทำนองของพระเจนดุริยางค์อยู่เช่นเดิมแต่กำหนดให้มีเนื้อร้องความยาวเพียง 8 วรรคเท่านั้น และปรากฏคำว่า "ไทย" ซึ่งเป็นชื่อประเทศอยู่ในเพลงด้วยผลการประกวดปรากฏว่าเนื้อร้องของพันเอก หลวงสารานุประพันธ์ ซึ่งส่งประกวดในนามกองทัพบกได้รับรางวัลชนะเลิศรัฐบาลไทยจึงได้ประกาศรับรองให้ใช้เป็นเนื้อร้องเพลงชาติไทยโดยแก้ไขคำร้องจากต้นฉบับที่ส่งประกวดเล็กน้อยเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2482 และใช้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน (Natchaphon B, 2562)

ข้อปฏิบัติในการชักธงชาติ

1. ธงชาติเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นประเทศหรือชาติดังนั้นจึงสมควรปฏิบัติต่อธงชาติด้วยความเคารพเพื่อสร้างความรู้สึกรักและภาคภูมิใจในความเป็นชาติ อีกทั้งเป็นการเผยแพร่ธงชาติให้

เป็นที่ปรากฏขึ้นตาแก่ผู้พบเห็น คณะรัฐมนตรีได้กำหนดให้ส่วนราชการรัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐระดับจังหวัดไว้ในสถานที่อันควรในบริเวณที่ทำการทุกวัน และตลอดเวลาสำหรับภาคเอกชน และบ้านเรือนประชาชนโดยทั่วไปก็ให้อนุโลมดำเนินการไปในแนวทางเดียวกัน

2. ถ้าต้องการชกธงชาติขึ้นและลง ณ สถานที่ หรือบริเวณใดโดยปกติให้เป็นไปตามกำหนดเวลาดังต่อไปนี้ ชกขึ้นเวลา 8.00 นาฬิกา ชกลงเวลา 18.00 นาฬิกา
3. สถานที่และยานพาหนะของฝ่ายทหารการชกธงชาติขึ้น และลงให้ปฏิบัติตามระเบียบหรือข้อบังคับของทหาร
4. เรือเดินทะเลการชกธงชาติขึ้น และ ลงให้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวเรือ
5. สถานที่ราชการพลเรือนถ้าในบริเวณเดียวกันมีสถานที่ราชการหลายแห่งจะสมควรชกธงชาติ ณ ที่ใดให้อยู่ในดุลพินิจของหัวหน้าหน่วยงานผู้ปกครองสถานที่นั้น ๆ
6. สถานที่ราชการฝ่ายพลเรือนที่ตั้งอยู่ในเขตพระราชฐานการชกธงชาติโดยการจัดตั้งเสาธงชาติต่างหากจากตัวอาคาร ให้ได้รับความเห็นชอบจากเลขาธิการพระราชวัง
7. สถาบันการศึกษาในสังกัดหรือในความควบคุมของกระทรวงศึกษาธิการให้ชกธงชาติตามระเบียบที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด
8. เรือเดินในลำน้ำถ้าจะชกธงชาติให้ชกไว้ที่ท้ายเรือ
9. ที่สาธารณสถานและสถานที่ของเอกชนถ้าจะชกธงชาติให้ปฏิบัติตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีโดยอนุโลม

พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา (2562) กล่าวว่า ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการใช้ การชก หรือการแสดงธงชาติ และธงของต่างประเทศในราชอาณาจักร (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2562 โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการใช้ การชก หรือการแสดงธงชาติ และธงของต่างประเทศในราชอาณาจักร พ.ศ.2529 ในส่วนการชกและ ระดับธงชาติ ณ อาคารสถานที่ยานพาหนะ และที่สาธารณสถาน ในโอกาส และวันพิธีสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับประกาศสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการกำหนดวันหยุดราชการประจำปี อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติธง พ.ศ.2522 สำนักนายกรัฐมนตรี จึงวางระเบียบไว้ ดังต่อไปนี้

1. ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการใช้การชก หรือการแสดงธงชาติ และธงของต่างประเทศในราชอาณาจักร (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2562”
2. ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป
3. ให้ยกเลิกความในข้อ 13 แห่งระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการใช้ การชก หรือการแสดงธงชาติ และธงของต่างประเทศในราชอาณาจักร พ.ศ.2529 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม โดยระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการใช้ การชก หรือการแสดงธงชาติ และธงของต่างประเทศในราชอาณาจักร (ฉบับที่ 4) พ.ศ.2560 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

ข้อ 13 ในโอกาส และวันพิธีสำคัญให้ชัก และประดับธงชาติ ณ อาคารสถานที่ ยานพาหนะ และที่
สาธารณสถาน ตามกำหนดวัน และระยะเวลา ดังต่อไปนี้

- (1) วันขึ้นปีใหม่ วันที่ 1 มกราคม 1 วัน
- (2) วันมาฆบูชา 1 วัน
- (3) วันพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช 1 วัน และวันที่ระลึกมหาจักรี
บรมราชวงศ์ วันที่ 6 เมษายน
- (4) วันสงกรานต์ วันที่ 13 เมษายน 1 วัน
- (5) วันฉัตรมงคล วันที่ 4 พฤษภาคม 1 วัน
- (6) วันพืชมงคล 1 วัน
- (7) วันวิสาขบูชา 1 วัน
- (8) วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสุทิดา 1 วัน พืชรสุธาพิมลลักษณ
พระบรมราชินี วันที่ 3 มิถุนายน
- (9) วันอาสาฬหบูชา 1 วัน
- (10) วันเข้าพรรษา 1 วัน
- (11) วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรม
ห่าวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 28 และวันที่ 29 กรกฎาคม
- (12) วันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ 1 วัน พระบรมราชินีนาถ พระ
บรมราชชนนีพันปีหลวง และวันแม่แห่งชาติ วันที่ 12 สิงหาคม
- (13) วันพระราชทานธงชาติไทย วันที่ 28 กันยายน 1 วัน
- (14) วันสหประชาชาติ วันที่ 24 ตุลาคม 1 วัน
- (15) วันคล้ายวันพระบรมราชสมภพ 2 วัน พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิ
พลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร วันชาติ และวันพ่อแห่งชาติ วันที่ 5 และวันที่ 6 ธันวาคม
- (16) วันรัฐธรรมนูญ วันที่ 10 ธันวาคม 1 วัน การชักและประดับธงชาติในโอกาสหรือวัน
พิธีสำคัญอื่น ๆ ให้เป็นไปตามที่ทางราชการ จะประกาศให้ทราบเป็นครั้งคราว ส่วนการชัก และ
ประดับธงชาติในงานพิธีสำคัญอื่น ๆ ตามประเพณีนิยมให้ปฏิบัติต่อธงด้วยความเคารพ”

การประดับธงชาติคู่หรือร่วมกับธงอื่น

1. การประดับธงชาติคู่หรือร่วมกับธงอื่นยกเว้นธงพระอิสริยยศจะต้องไม่ให้ธงชาติอยู่ในระดับต่ำ
กว่าธงอื่น ๆ และโดยปกติให้จัดธงชาติอยู่ที่เสาธงแรกด้านขวา (เมื่อมองดูออกมาจากภายในหรือจุด
ของสถานที่ที่ใช้ชักแสดงหรือประดับธงเป็นหลัก)
2. การประดับธงชาติคู่กับธงอื่นในงานพิธีซึ่งมีแผ่นหรือมีที่สำหรับประธาน ให้จัดธงชาติอยู่ด้านขวา
ของแผ่นพิธีและธงอื่นอยู่ด้านซ้าย

3. การประดับธงชาติคู่กับธงอื่นเมื่อรวมกับธงชาติแล้วเป็นจำนวนคู่ให้ธงชาติอยู่กลาง
  4. การประดับธงชาติคู่กับธงอื่นเมื่อรวมกับธงชาติแล้วเป็นจำนวนคู่ให้ธงชาติอยู่กลางด้านขวา
- การประดับธงชาติคู่หรือร่วมกับพระพุทธรูปหรือพระบรมรูปการประดับธงชาติร่วมกับพระพุทธรูปและพระบรมรูปในพิธีการต่าง ๆ ให้จัดธงชาติอยู่ด้านขวาของพระพุทธรูปพระบรมรูปอยู่ด้านซ้าย

การประดับธงชาติคู่หรือร่วมกับธงของต่างประเทศ

1. การประดับธงชาติคู่หรือร่วมกับธงของต่างประเทศจะต้องเป็นไปในลักษณะที่เท่าเทียมกัน เช่น ขนาดและสีของธง และความสูงต่ำของธง เป็นต้น
2. ถ้าประดับหรือชักธงของต่างประเทศประเทศเดียวต้องให้ธงชาติอยู่ด้านขวาของธงต่างประเทศ
3. ถ้าประดับธงของต่างประเทศเกินกว่าหนึ่งประเทศเมื่อรวมกับธงชาติแล้วเป็นจำนวนคู่ให้ธงชาติอยู่ตรงกลาง
4. ถ้าประดับธงของต่างประเทศเกินกว่าหนึ่งประเทศเมื่อรวมกับธงชาติแล้วเป็นจำนวนคู่ให้ธงชาติอยู่กลางด้านขวา
5. การประดับธงชาติในสถานที่หรือมีข้อตกลงระหว่างประเทศหรือประเทศภาคีกำหนดไว้เป็นอย่างอื่น เช่น ให้ใช้เรียงตามลำดับอักษรหรือเรียงตามลำดับการเป็นสมาชิกก็ให้ปฏิบัติตามข้อตกลงนั้น
6. การประดับธงชาติในการแข่งขันกีฬาระหว่างประเทศโดยปกติให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับของสมาคมกีฬาระหว่างประเทศหรือตามหลักสากลที่ยอมรับกันมานานอารยประเทศ
7. การประดับธงชาติคู่กับธงของต่างประเทศสำหรับรถยนต์ให้ปักธงชาติไว้ทางด้านขวา และธงของต่างประเทศไว้ทางด้านซ้าย
8. ยานพาหนะอื่นให้ใช้ทำนองเดียวกับข้อ 7. เว้นแต่การประดับบนเรือให้เป็นไปตามธรรมเนียมประเพณีของชาวเรือ

การกระทำอันเป็นการเหยียดหยาม หรือไม่สมควรต่อธงชาติ

1. การกระทำอันเป็นการเหยียดหยามต่อธงชาติได้แก่การกระทำต่อธงชาติรูปจำลองของธงชาติหรือแถบสีธงชาติด้วยเจตนาเหยียดหยามประเทศชาติ เช่น ฉีกทำลาย ถ่มน้ำลายรด ใช้เท้าเหยียบวางเป็นผ้าเช็ดเท้า ซึ่งเป็นการแสดงความดูถูกดูหมิ่นเหยียดหยามชาติไทย
2. การกระทำที่ไม่สมควรต่อธงชาติรูปจำลองของธงชาติหรือแถบสีธงชาติเช่น
  - 2.1 การประดิษฐ์รูป ตัวอักษร ตัวเลข หรือเครื่องหมายอื่นในผืนธงรูปจำลองของธงหรือแถบสีของธง
  - 2.2 การใช้ชัก หรือแสดงธง รูปจำลองของธงหรือแถบสีของธงอันมีลักษณะตาม ข้อ 2.1.
  - 2.3 การใช้ชัก หรือแสดงธง รูปจำลองของธงหรือแถบสีของธงไว้ ณ สถานที่ หรือวิธีอันไม่สมควร

2.4 การประดิษฐ์รูปจำลองของธงหรือแถบสีธงไว้ ณ ที่หรือสิ่งใด ๆ โดยไม่สมควร

2.5 แสดงหรือใช้สิ่งใด ๆ ที่มีรูปธง รูปจำลองของธงหรือแถบสีธงอันมีลักษณะตาม ข้อ 2.4 บทกำหนดโทษการกระทำการต่อธงชาติ โดยไม่ให้ความเคารพมีความผิดและต้องรับ

โทษตามกฎหมาย

1. กระทำการใด ๆ ต่อธงหรือเครื่องหมายอื่นใดอันมีความหมายถึงรัฐเพื่อเหยียดหยามประเทศชาติ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 2 ปีหรือปรับไม่เกิน 4,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (มาตรา 118 แห่งประมวลกฎหมายอาญา)

2. กระทำการใด ๆ ที่ไม่สมควรต่อธงชาติรูปจำลองของธงชาติหรือแถบสีของธงชาติ ตามข้อ 2.1 – 2.5 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปีหรือปรับไม่เกิน 2,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (มาตรา 53 แห่งพระราชบัญญัติธง พ.ศ. 2522)

3. ผู้ใดกระทำการใด ๆ อันมีลักษณะเป็นการเหยียดหยามต่อธงรูปจำลองของธงหรือแถบสีของธงชาติต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (มาตรา 54 แห่ง พระราชบัญญัติธง พ.ศ. 2522) กรมการทหารช่าง.(2560)

สรุปและอภิปรายผล

จากการวิจัยจุดเริ่มต้นของการยืนตรงเคารพธงชาติที่มีมาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันการเคารพธงชาติในปัจจุบัน ได้ยึดถือหลักการตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการใช้ การชัก หรือการแสดงธงชาติ และธงของต่างประเทศ ในราชอาณาจักร พ.ศ.2529 กล่าวคือ เมื่อมีการชักธงชาติขึ้น และลงให้แสดงความเคารพโดยการยืนตรง หันไปทางเสาธง อาคาร หรือสถานที่ที่มีการชักธงชาติขึ้นและลง จนกว่าจะเสร็จการในกรณีที่ได้ยินเพลงชาติหรือสัญญาณการชักธงชาติจะเห็นหรือไม่เห็นการชักธงชาติก็ตามให้แสดงความเคารพโดยหยุดนิ่งในอาการสำรวมจนกว่าการชักธงชาติหรือเสียงเพลงชาติ หรือสัญญาณการชักธงชาติจะสิ้นสุดลง

ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงปกครองนั้นพุทธศักราช 2488 เป็นต้น ได้มีการกำหนดให้ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐต้องใช้ธงชาติสำหรับชักขึ้นและลงตามที่ราชการกำหนด รวมทั้งต้องประดับธงชาติไว้ ณ สถานที่อันสมควรเป็นการถาวร และสม่ำเสมอสำหรับภาคเอกชน และบ้านเรือนของประชาชนทั่วไปนั้นให้อนุโลมดำเนินการไปในทางเดียวกัน

จากการศึกษาพบว่า การเคารพธงชาตินั้นไม่ได้สะท้อนให้เห็นแค่ความสามัคคี ประองตอง หรือการรักชาติ แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเสียสละ การเคารพต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และความเป็นเอกราชของชาติ ไม่เป็นเมืองขึ้นของใคร และเพื่อปลุกใจให้เกิดความรักชาติ จุดเริ่มต้นของการเคารพธงชาตินั้นเริ่มต้นตั้งแต่สมัย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ท่านได้มีส่วนอย่าง

ยังต่อการประดิษฐ์ธรรมเนียมนี้ ซึ่งจุดเริ่มต้นสำคัญของการเคารพธงชาตินั้น คือ ท่านมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า โดยใช้วิธีการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมในหมู่ ต่อมามีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญอย่างเป็นทางการซึ่งมีแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการเคารพธงชาติในประกาศรัฐธรรมนูญฉบับที่ 4 เมื่อวันที่ 14 กันยายน พ.ศ.2485 (ค.ศ.1942) ซึ่งถือว่าเป็นวันสำคัญวันแรกที่ทางราชการไทยกำหนดให้ยืนตรงเคารพธงชาติในเวลา 8.00 น. และ 18.00 น. อย่างเป็นทางการ รายการวิทยุประเภทสนทนา ระหว่างนายมั่น และนายคง หนึ่งในเครื่องมือการโฆษณาแนวคิดรัฐนิยมของจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น คือ เวลา 8.00 น. เป็นเวลาชักธงชาติขึ้นสู่เสาทั่วราชอาณาจักร เวลานี้แหละเป็นเวลาสำคัญที่สุดประจำวันของเรา กรมโฆษณาการได้ประกาศเชิญชวนข้าราชการและประชาชนในทุกแห่งยืนนิ่งระวางแถวตรง เพื่อแสดงความเคารพต่อธงชาติไทยเป็นเวลา 5 วินาที หรือจนกว่าการบรรเลงเพลงชาติโดยทางวิทยุกระจายเสียงจบลง

ประโยชน์ที่จะนำไปใช้จากการศึกษา

สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการไปศึกษาต่อซึ่งเป็นประโยชน์ให้ผู้สนใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของธงชาติ จุดเริ่มต้นของการเคารพธงชาติ ทำให้ผู้อ่านได้ทราบถึงประวัติความเป็นมา อีกทั้งยังสามารถเป็นข้อมูลที่น่าไปเผยแพร่เพื่อเป็นความรู้ให้กับผู้ที่สนใจได้อีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- Unknown. (2559). เพลงชาติไทย ประวัติความเป็นมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2562, จาก <http://xn--72caj8bk2b6abu1fycza3mpc6c.blogspot.com/2016/02/8-6.html>
- กรมการทหารช่าง. (2560). *ประวัติความเป็นมาของธงชาติไทย*. สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน 2562, จาก www.engrdept.com/tahanchangling/army_tongthai.htm
- ชนิดา จรรโลงศิริชัย. (ม.ป.ป.) *ประวัติจอมพล ป. พิบูลสงคราม*. สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน 2562, จาก http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=%E0%B9%81%E0%B8%9B%E0%B8%A5%E0%B8%81_%E0%B8%9E%E0%B8%B4%E0%B8%9A%E0%B8%B9%E0%B8%A5%E0%B8%AA%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A3%E0%B8%B2%E0%B8%A1
- ชนิดา พรหมพยัคฆ์. (2543). *ธงไตรรงค์กับการสร้างอุดมการณ์รัฐไทย*. สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน พ.ศ.2562, จาก <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/5363>
- ณิชชาณัฐ วุฒิเขตศิริสกุล. (2013). *กำเนิดธงชาติไทย*. สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน 2562, จาก <https://www.lib.ru.ac.th/journal2/?p=3606>

- บัลลังก์ โรหิตเสถียร. (2561). *ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการชักธงชาติในสถานศึกษา (ฉบับที่ 2)*. สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน, จาก <https://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=50836&Key=news2>
- ประยุทธ์ จันทร์โอชา. (2562). *ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการใช้ การชัก หรือการแสดง ธงชาติ และธงต่างประเทศในราชอาณาจักร ฉบับที่ 5 พ.ศ.2562*, สืบค้นจาก http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2562/E/189/T_0001.PDF
- ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง. (2560). *ความหมายของธงชาติ*. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2562, จาก https://www.google.com/search?q=nongma.go.th+%E2%80%BA+UserFiles+%E2%80%BA+File+%E2%80%BA+tan2+%E2%80%BA+5.pdf&rlz=1C1SQLJL_thTH830TH857&oq=nongma.go.th+%E2%80%BA+UserFiles+%E2%80%BA+File+%E2%80%BA+tan2+%E2%80%BA+5.pdf&aqs=chrome..69i57.1664j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8
- ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง. (2560). *จุดเริ่มต้นการเข้าแถว เคารพธงชาติตอนแปดโมงเช้า*. สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน 2562, จาก <https://today.line.me/th/pc/article/จุดเริ่มต้นการเข้าแถว+เคารพธงชาติ+ตอนแปดโมงเช้า-YkNnga>
- วิกิพีเดีย. (2560). *ธงชาติไทย*. สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน 2562, จาก <https://th.wikipedia.org>
- ศรัณย์ ทองปาน. (2550). *พิธีกรรมธงสยาม 'ธ ธง คนนิยม.'* สารคดี. 22: 263. สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%9E%E0%B8%B4%E0%B8%9E%E0%B8%B4%E0%B8%98%E0%B8%A0%E0%B8%B1%E0%B8%93%E0%B8%91%E0%B9%8C%E0%B8%98%E0%B8%87%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2>
- ศูนย์ข้อมูลข่าวอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์. (2013). *ประวัติและความหมายของธงชาติไทย*. สืบค้นเมื่อ 30 กันยายน 2562, จาก http://www.aseanai.net/ewt_news.php?nid=4171&filename=aseanknowledge
- สมเกียรติ เขียวสะอาด. (2013). *กว่าจะเป็นเพลงชาติไทย*. สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน 2562, จาก [file:///C:/Users/wongwit/Downloads/38129-Article%20Text-86757-1-10-20150811%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/wongwit/Downloads/38129-Article%20Text-86757-1-10-20150811%20(3).pdf)